

Ткаль Ярміла Сергіївна
к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування
Сумський національний аграрний університет

БУХГАТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Ефективне управління фінансовими ризиками має вирішальне значення для довгострокового успіху будь-якого підприємства. Бухгалтерський облік відіграє важливу роль у виявленні, оцінці та управлінні фінансовими ризиками. У цьому дослідженні показана проблема обліку в управлінні ризиками підприємства. Дослідження відображає висвітлення важливості бухгалтерського обліку у виявленні та оцінці фінансових ризиків. В роботі обговорюються різні типи ризиків, з якими стикаються підприємства. Досліджується проблема бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємства. Мета дослідження – надання всебічного огляду обліку в управлінні ризиками підприємства. Завдання – допомогти підприємствам краще зрозуміти роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками та надати рекомендації щодо найкращих практик обліку фінансових ризиків.

Методи, використані в статті, включають огляд літератури та аналіз поточної практики бухгалтерського обліку. Результати аналізу підкреслюють важливість звітності про ризики та необхідність уніфікації облікових практик на підприємствах. Стаття також містить практичні рекомендації щодо того, як підприємства можуть вдосконалити свою звітність про ризики та облікову практику.

Практичне значення статті полягає в тому, що вона робить внесок у розвиток практик обліку фінансових ризиків. Надаючи всебічний огляд бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємства, дослідження

пропонує практичні рекомендації для підприємств, які прагнуть вдосконалити свою практику управління ризиками.

Ключові слова: ризики, бухгалтерський облік, управління.

ACCOUNTING IN ENTERPRISE RISK MANAGEMENT

Abstract. Effective financial risk management is crucial for the long-term success of any enterprise. Accounting is important in identifying, measuring, and managing financial risks. This study shows the problem of accounting in enterprise risk management. The study reflects the importance of accounting in identifying and evaluating financial risks. The paper discusses the different types of risks faced by enterprises. The problem of accounting in enterprise risk management is investigated. The study aims to provide a comprehensive overview of accounting in enterprise risk management. The objectives are to help enterprises better understand the role of accounting in risk management and to provide recommendations on best practices in financial risk accounting.

The methods used in the article include a literature review and an analysis of current accounting practices. The analysis results emphasize the importance of risk reporting and the need to unify accounting practices across enterprises. The article also provides practical recommendations on how enterprises can improve their risk reporting and accounting practices.

The practical significance of the article is that it contributes to the development of financial risk accounting practices. By providing a comprehensive overview of accounting in enterprise risk management, the study offers practical recommendations for enterprises seeking to improve their risk management practices.

Keywords: risks, accounting, management.

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік є важливим інструментом для управління ризиками на підприємстві. Умови сучасної економічної системи можуть призводити до невизначеності, конфліктів та дестабілізації, які

збільшують ризики в господарській діяльності. Ці ризики можуть мати різні наслідки, такі як втрати ресурсів, доходів та капіталу.

Бухгалтерська служба на підприємстві забезпечує повну та достовірну інформацію для прийняття управлінських рішень, але навіть при наявності такої інформації, ризик в бухгалтерському обліку є об'єктивною характеристикою діяльності підприємства. Управління ризиками в бухгалтерському обліку дозволяє знизити рівень їх прояву на підприємстві. Це можна досягти шляхом розроблення комплексної системи управління ризиком, яка включає у себе чітко сформульовані рекомендації та наукові дослідження.

Ризики в бухгалтерському обліку можуть відображати недостатню ефективність управління ресурсами, помилки в обліку фінансових операцій, недостатню якість фінансової звітності тощо. Інформація, яка надходить з бухгалтерського обліку, дозволяє виявляти такі ризики та приймати вчасні заходи для їх запобігання.

Отже, бухгалтерський облік є важливим елементом управління ризиками на підприємстві. Розроблення комплексної системи управління ризиком дозволяє знизити рівень їх прояву та запобігти витратам та втратам. Крім того, управління ризиками в бухгалтерському обліку допомагає зберегти довіру інвесторів, клієнтів та партнерів підприємства.

Для успішного управління ризиками в бухгалтерському обліку необхідно мати належний рівень знань та навичок у цій галузі, а також здатність прогнозувати ризики та приймати ефективні управлінські рішення. Крім того, важливо використовувати сучасні технології та програмне забезпечення для збору, обробки та аналізу фінансової інформації.

Огляд літератури. У науковій літературі широко досліджуються питання обліку ризиків. До авторів, що досліджували цю тему можна віднести Л. Алексюка, який зосередився на факторах формування прибутку [1], Є. В. Афанасьєва, що досліджував моделювання фінансового ризику в управлінні прибутковістю промислових підприємств [2], Д. В. Ваньковича, який зосередився на оцінці невизначеності та ризику у системі управління

фінансовими ресурсами промислових підприємств [3], Г. Л. Вербицьку, яка досліджувала управління економічним ризиком [4], А. Я. Кізиму, який аналізував ризик інвестиційних проектів [5], Л. В. Коваля, який досліджував формування та облік резервного капіталу як внутрішнього страхового фонду підприємства [6], Б. М. Мізюка, що зосереджувався на фінансовому механізмі управління ризиками підприємств [7], та Г. Г. Кірейцева, який є автором навчального посібника з фінансового менеджменту [8].

Мета дослідження – відобразити особливості облікових процесів в управлінні ризиками на підприємствах України.

Виклад основного матеріалу. Управління фінансовими ризиками на підприємствах здійснюється в декілька етапів. Перший етап управління фінансовими ризиками передбачає аналіз та ідентифікацію ризиків у бухгалтерському обліку і, як правило, складається з кількох кроків, які покликані допомогти компаніям оцінити ризики, пов'язані з їхньою діяльністю [3].

Рис.1. Послідовність управління ризиками на підприємствах

Примітка: систематизовано автором

Вивчення внутрішніх і зовнішніх факторів. Перший крок передбачає вивчення внутрішніх і зовнішніх факторів, які збільшують або зменшують

ступінь певного типу ризику. Це може включати аналіз таких факторів, як економічні умови, галузеві тенденції, регуляторні зміни, фінансові показники та інші відповідні фактори, які можуть вплинути на фінансовий стан компанії.

Аналіз виявлених факторів. Другий крок передбачає аналіз виявлених факторів для визначення їхнього потенційного впливу на фінансовий стан компанії. Це може включати оцінку ймовірності настання різних ризиків та оцінку потенційного фінансового впливу цих ризиків.

Визначення прийняттого рівня ризику. Третій крок полягає у визначенні прийняттого рівня ризику для компанії. Це може включати оцінку загальних фінансових цілей компанії, толерантності до ризику та інших факторів, які можуть вплинути на готовність компанії приймати певні види ризиків, а також передбачення суми витрат, які підприємство готове нести для зменшення ризиків.

Аналіз окремих господарських операцій. Четвертий крок передбачає аналіз окремих господарських операцій щодо обраного рівня ризику. Це може включати оцінку ризиків, пов'язаних з конкретною господарською діяльністю або фінансовими операціями, і визначення того, чи відповідають ці ризики прийнятному рівню ризику для компанії.

Загалом, перший етап управління фінансовими ризиками має вирішальне значення для того, щоб допомогти компаніям ідентифікувати та оцінити ризики, пов'язані з їхньою діяльністю. Вивчаючи внутрішні та зовнішні фактори, аналізуючи потенційні ризики та встановлюючи прийнятний рівень ризику, компанії можуть розробити ефективні стратегії управління фінансовими ризиками та забезпечити свій довгостроковий фінансовий стан.

Другий етап управління фінансовими ризиками передбачає якісну та кількісну оцінку виявлених ризиків. Цей етап є критично важливим, оскільки допомагає компаніям зрозуміти потенційний вплив ризиків на їхню діяльність та фінансовий стан. Нижче наведено детальний опис другого етапу управління фінансовими ризиками.

Кількісна оцінка. Перший крок передбачає відображення наслідків впливу ризиків та ймовірності їх настання в кількісному вираженні. Це може включати використання фінансового моделювання або інших аналітичних інструментів для оцінки потенційного фінансового впливу різних ризиків.

Якісна оцінка. Другий крок передбачає оцінку ризиків на основі їхніх якісних характеристик. Це може включати аналіз таких факторів, як складність ризику, ймовірність настання, вплив на репутацію компанії та інші релевантні фактори.

Вибір відповідних заходів. Третій крок передбачає використання результатів оцінки ризиків для вибору відповідних заходів для нейтралізації виявлених ризиків. Це може включати розробку стратегій пом'якшення ризиків, таких як інвестування в диверсифікований портфель активів, придбання страховки або впровадження стратегій хеджування.

Оновлення реєстру ризиків. Останній крок передбачає оновлення реєстру ризиків з відповідними кількісними та якісними оцінками. Реєстр ризиків є важливим інструментом для відстеження та управління ризиками в часі, і його слід регулярно оновлювати, щоб відображати зміни в діяльності компанії або зовнішніх факторах, які можуть вплинути на її фінансовий стан.

Загалом, другий етап управління фінансовими ризиками має вирішальне значення для того, щоб допомогти компаніям зрозуміти потенційний вплив виявлених ризиків на їхній фінансовий стан. Використовуючи як якісні, так і кількісні оцінки, компанії можуть розробити ефективні стратегії зменшення ризиків, які допоможуть забезпечити їхній довгостроковий фінансовий стан.

Особливості обліку в управлінні фінансовими ризиками передбачають комплекс заходів щодо запобігання або зменшення ризиків, які можуть негативно вплинути на фінансовий стан підприємства [8]. Ці заходи включають резервування частини фінансових ресурсів, формування страхового фонду, створення цільових резервних фондів, розробку фінансових планів з резервними сумами, використання нерозподіленого прибутку як резерву. Узагальнимо перелік заходів, що зменшують ризики підприємства в рис.2.

Рис.2. Перелік заходів, що зменшують ризики підприємства

Резервування частини фінансових ресурсів. Цей захід передбачає резервування частини фінансових ресурсів для того, щоб компанія могла подолати негативні фінансові наслідки, які можуть виникнути в майбутньому. Наприклад, компанія може зарезервувати кошти в очікуванні потенційних збитків від певного проекту або події. Резервні фонди можуть бути різними: переважно це страхові фонди або цільові резервні фонди [5].

Формування страхового фонду компанії. Компанія може створити страховий фонд відповідно до свого Статуту та Наказу про облікову політику компанії. Цей фонд призначений для забезпечення фінансового захисту на випадок настання непередбачуваних подій, які можуть спричинити фінансові збитки компанії. Розмір та призначення страхового фонду, як правило, визначаються в обліковій політиці підприємства.

Формування цільових резервних фондів. Цей захід передбачає створення спеціальних резервних фондів для різних видів діяльності та господарських операцій. Наприклад, компанія може створити резервний фонд для досліджень і розробок, маркетингу або проектів розширення. Ці фонди, як правило, використовуються для зменшення ризиків, пов'язаних з цими конкретними сферами діяльності.

Формування резервних фондів у процесі розробки фінансових планів. Компанії можуть включати резервні суми у свої фінансові плани, щоб підготуватися до потенційних ризиків, які можуть виникнути в майбутньому.

Ці резервні суми, як правило, включаються до бюджету компанії і призначені для покриття непередбачених витрат або потенційних збитків [7].

Використання нерозподіленого прибутку як резерву. Компанії можуть використовувати нерозподілений прибуток як резерв для усунення негативних наслідків певних бухгалтерських ризиків, які можуть вплинути на їхній фінансовий стан. Наприклад, якщо компанія зазнала збитків у певному році, вона може використати нерозподілений прибуток для компенсації цих збитків і запобігання їхньому впливу на загальний фінансовий стан [1].

Забезпечення компенсації шляхом формування відповідної системи отримання додаткового доходу. Цей захід передбачає розробку системи, яка дозволяє компанії отримувати додатковий дохід від ризикованих господарських операцій понад той рівень, який може бути отриманий від неризикованих фінансових операцій. Це можна зробити, визначивши ризики, пов'язані з різними господарськими операціями, та розробивши стратегії для їх зменшення. Наприклад, компанія може вирішити інвестувати в активи з вищим ризиком і вищою прибутковістю, щоб отримати додатковий дохід для компенсації потенційних збитків [6].

Забезпечення компенсації через систему штрафних санкцій. Цей захід передбачає впровадження системи штрафних санкцій, які повністю компенсують будь-які фінансові втрати, понесені компанією. Це може передбачати накладення штрафів або інших санкцій на осіб або відділи, відповідальні за понесення збитків. Бухгалтерський облік відіграє вирішальну роль у цьому процесі, точно відстежуючи витрати, пов'язані зі штрафними санкціями, і гарантуючи, що штрафи застосовуються справедливо і відповідно до встановлених політик і процедур.

Облік резервного капіталу є важливим аспектом управління фінансовими ризиками підприємств та організацій. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, резервний капітал

визначається як сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

Рахунок 43 «Резервний капітал» призначено для узагальнення інформації про стан і рух резервного капіталу підприємства. За кредитом цього рахунку відображається створення резервів, за дебетом – їх використання. Сальдо рахунку 43 «Резервний капітал» відображає залишок резервного капіталу на кінець звітного періоду.

Аналітичний облік резервного капіталу ведеться за його видами та напрямками використання. Кореспонденція рахунку 43 «Резервний капітал» наведена в таблиці 2 Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Ця кореспонденція вказує на те, що резервний капітал створюється і збільшується за рахунок прибутку та додаткового капіталу і використовується для поповнення статутного капіталу, покриття збитків, а також для розрахунків з учасниками.

Однією з ключових особливостей обліку резервного капіталу є те, що він забезпечує підприємствам і організаціям механізм підтримки фінансової стійкості та зниження фінансових ризиків. Створюючи та підтримуючи рахунок резервного капіталу, компанії можуть гарантувати, що вони мають достатньо фінансових ресурсів для покриття непередбачених збитків, поповнення статутного капіталу та розрахунків з учасниками.

Крім того, облік резервного капіталу забезпечує прозорий механізм звітування про фінансовий стан підприємства чи організації. Відстежуючи рух резервного капіталу в часі, зацікавлені сторони можуть отримати уявлення про практику фінансового менеджменту компанії та її здатність підтримувати фінансову стабільність у довгостроковій перспективі.

Загалом, облік резервного капіталу є важливим аспектом фінансової звітності підприємств та організацій. Створюючи та ведучи рахунок резервного капіталу, компанії можуть забезпечити фінансову стабільність, зменшити фінансові ризики та забезпечити прозорість для зацікавлених сторін щодо свого

фінансового стану. Розглянемо основні проведення з обліку резервного капіталу.

Таблиця 1 – Перелік господарських операцій з обліку резервного капіталу на підприємствах

№	Зміст господарської операції	Дт	Кт
1	Одержано прибуток	79	441
2	Спрямовано на формування резервного капіталу	443	43
3	Перерахунок коштів з поточного рахунку на депозитний рахунок для створення резервного капіталу	184,313	311
4	Розміщення коштів у цінних паперах інших підприємств для створення резервного капіталу	14,35	311
5	Нарахування відсотків по депозиту/цінних паперах	373	732
6	Одержано збиток	442	79
7	Нарахування дивідендів за привілейованими акціями за рахунок резервного капіталу	43	67
8	Перерахунок коштів з депозитного рахунку на поточний рахунок після закінчення строку дії договору	311	184,313
9	Викуп цінних паперів у підприємств	311	14,35
10	Реалізація цінних паперів іншому підприємству	311	741
11	Списання собівартості реалізованих цінних паперів	971	14,35
12	Виплата дивідендів акціонерам за привілейованими акціями	67	311
13	Покриття збитків за рахунок резервного капіталу	43	442
14	Спрямування частини резервного капіталу на збільшення зареєстрованого капіталу	43	40
15	Перерахунок коштів з депозитного рахунку на поточний рахунок для покриття збитків або поповнення зареєстрованого капіталу	311	184,313

Бухгалтерський облік відіграє важливу роль у запобіганні ризикам, і компанії можуть використовувати різні облікові заходи для зменшення ризиків, пов'язаних з їхньою діяльністю. Ці заходи можна розділити на чотири напрямки, наведені на рис.3.

Рис.3. Заходи запобігання ризиків

Уникнення. Перший напрямок передбачає повне уникнення ризиків. Компанії можуть використовувати облікові заходи для виявлення та оцінки потенційних ризиків, а потім приймати стратегічні рішення для їх уникнення. Наприклад, компанія може вирішити не інвестувати в активи з високим рівнем ризику або не займатися ризикованою діяльністю, яка може негативно вплинути на її фінансовий стан.

Мінімізація. Другий напрям передбачає мінімізацію ризиків за допомогою ефективних стратегій управління ризиками. Компанії можуть використовувати облікові заходи для виявлення потенційних ризиків, а потім розробляти стратегії для їх мінімізації. Наприклад, компанія може вирішити інвестувати в диверсифікований портфель активів, щоб мінімізувати ризики, пов'язані з будь-яким одним активом або видом діяльності.

Диверсифікація. Третій напрям передбачає диверсифікацію ризиків шляхом інвестування в різноманітні активи або участь у кількох видах діяльності. Компанії можуть використовувати бухгалтерські показники для оцінки ризиків, пов'язаних з різними активами та видами діяльності, а потім

розробляти стратегії для диверсифікації своїх інвестицій. Наприклад, компанія може вирішити інвестувати в різні акції, облігації та нерухомість, щоб зменшити загальний ризик свого інвестиційного портфеля [2].

Обмеження. Четвертий напрям передбачає обмеження ризиків шляхом використання різних фінансових інструментів, таких як страхування або хеджування. Компанії можуть використовувати бухгалтерські показники для виявлення потенційних ризиків, а потім розробляти стратегії для обмеження впливу цих ризиків. Наприклад, компанія може придбати страховку, щоб обмежити свій вплив на потенційні збитки від стихійних лих або інших непередбачуваних подій.

Висновки. Отже, бухгалтерський облік відіграє важливу роль в управлінні ризиками підприємства. Він допомагає ідентифікувати, аналізувати та оцінювати ризики, з якими може зіткнутися бізнес. Належні облікові заходи можуть допомогти уникнути, мінімізувати, диверсифікувати або обмежити ризики. Облік резервного капіталу є важливим аспектом управління ризиками, який передбачає створення та підтримку резервів для різних цілей. Процес управління ризиками в бухгалтерському обліку передбачає аналіз та ідентифікацію ризиків з подальшою їх якісною та кількісною оцінкою. Результатом цього процесу є оновлений реєстр ризиків з відповідними кількісними та якісними оцінками. Впроваджуючи відповідні облікові заходи для запобігання ризикам, підприємства можуть ефективно управляти ними, захищати свою фінансову стабільність і забезпечувати довгостроковий успіх.

Література

1. Алексеюк Л. Ризик – один із факторів формування прибутку. Економіка. Фінанси. Право. 2003. № 4. С. 17-21.
2. Афанасьєв Є.В. Моделювання фінансового ризику багатоцільових рішень в управлінні прибутковістю промислового підприємства. Фінанси України. 2006. № 3. С. 46-55.

3. Ванькович Д.В. Оцінка невизначеності й ризику в системі управління фінансовими ресурсами промислових підприємств. Фінанси України. 2001. № 9. С. 79-86.
4. Вербицька Г.Л. Управління економічним ризиком. Фінанси України. 2004. № 4. С. 34-41.
5. Кізіма А.Я. Аналіз ризику інвестиційних проектів. Наукові записки № 1. “Проблеми реформування, економіки, обліку, контролю та аналізу підприємств”. Тернопіль, 1999. С. 130-132.
6. Коваль Л.В. Резервний капітал як внутрішній страховий фонд підприємства: формування та облік. Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент. 2012. Вип. 9 (2). С. 193–198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esnem_2012_9%282%29__30.
7. Мізюк Б.М. Фінансовий механізм управління ризиками підприємств. Фінанси України. 2003. № 11. С. 66-72.
8. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. Київ: ЦУД, 2002. 496 с.

References

1. Aleksieiuk, L. (2003). Ryzuk – odyz iz faktoriv formuvannia prybutku [Risk - one of the factors of profit formation]. Ekonomika. Finansy. Pravo, № 4, pp.17-21. [In Ukrainian].
2. Afanasiiev, Ye.V. (2006). Modeliuvannia finansovoho ryzyku bahatotsilovykh rishen v upravlinnia prybutkovistiu promyslovoho pidpryiemstva [Modeling financial risk of multifunctional decisions in managing profitability of industrial enterprise]. Finansy Ukrainy, № 3, pp. 46-55. [In Ukrainian].
3. Vankovych, D.V. (2001). Otsinka nevyznachenosti y ryzyku v systemi upravlinnia finansovymy resursamy promyslovykh pidpryiemstv [Assessment of uncertainty and risk in the system of management of financial resources of industrial enterprises]. Finansy Ukrainy, № 9, pp. 79-86. [In Ukrainian].

4. Verbut'ska, H.L. (2004). Upravlinnia ekonomichnym ryzykom [Management of economic risk]. *Finansy Ukrainy*, № 4, pp. 34-41. [In Ukrainian].
5. Kizyma, A.Ya. (1999). Analiz ryzyku investytsiinykh proiektiv [Analysis of investment project risks]. *Naukovi zapysky*, № 1. "Problemy reformuvannia, ekonomiky, obliku, kontroliu ta analizu pidpriumstv", Ternopil, pp. 130-132. [In Ukrainian].
6. Koval, L.V. (2012). Rezervnyi kapital yak vnutrishnii strakhovyi fond pidpriumstva: formuvannia ta oblik [Reserve capital as an internal insurance fund of the enterprise: formation and accounting]. *Ekonomichni nauky. Ser.: Ekonomika ta menedzhment*, 9(2), pp. 193-198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnem_2012_9%282%29__30. [In Ukrainian].
7. Mizyuk, B.M. (2003). Finansovyi mekhanizm upravlinnia ryzykamy pidpriumstv [Financial mechanism of enterprise risk management]. *Finansy Ukrainy*, № 11, pp. 66-72. [In Ukrainian].
8. Kireitsev, H.H.(2002). Finansovyi menedzhment [Financial management]. Kyiv: TSUD, 496 p. [In Ukrainian].